

ПУБЛІКАЦІЯ МАТЕРІАЛІВ

УДК [902.01:903.2/.5'1](477.83–282.2)

ПОПЕРЕДНІ РЕЗУЛЬТАТИ АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (РОЗКОПОК) У БАСЕЙНІ РІЧКИ ВИШНЯ В 2014–2015 РОКАХ

Наталія ВОЙЦЕЩУК, Олег ОСАУЛЬЧУК

Науково-дослідний центр “Рятівна археологічна служба”

*Інституту археології НАН України,
вул. Винниченка, 24, Львів, Україна, 79008,
e-mail: natawi@ukr.net; osaulchuk@ukr.net*

Дмитро ПАВЛІВ

*Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича НАН України,
вул. Винниченка, 24, Львів, Україна, 79008,
e-mail: datamitra@gmail.com*

Сильвестр ЧОПЕК, Катажина ТРИБАЛА-ЗАВІСЛЯК, Даріуш БОБАК

*Жешівський університет,
вул. Монюшка, 10, Жешув, Польща, 35–015,
e-mail: sycz@archeologia.rzeszow.pl; katarzyna.trybala@archeologia.rzeszow.pl;
deni@lithics.eu*

Басейн р. Вишня – регіон, винятково цікавий для сучасної археологічної науки, оскільки це одна із найважливіших контактних зон прадавніх культур Центральної Європи. Археологічні пам'ятки, досліджені в цій зоні, можуть принести багато цінних матеріалів для вивчення поширення та взаємовпливів трьох значущих археологічних культур – тракійського гальштату, лужицької та висоцької, що має першочергове значення для визначення етногенезу населення цих теренів.

У межах міжнародного проекту в 2014–2015 рр. було проведено розвідкові розкопки на десяти пам'ятках у басейні р. Вишня: Заріччя-4, Берегове-2, Оселя-5, Оселя-15, Хоросниця-6, Дернаки-4, Сарни-1, Максимці-11, Мишлятичі-7 та Княжий Міст-11. Це переважно поселення з матеріалами ранньозалізної доби. Деякі пам'ятки мають два або більше культурно-хронологічні горизонти, що представлені енеолітичним періодом, пізньоримським часом та княжою добою. У результаті досліджень виявлено залишки наземних та заглиблених господарських комплексів. Зібрано численний керамічний матеріал – фрагменти ліпного та кружального посуду (горщиків, мисок, сковорідок тощо), вироби з металу, кременю та ін.

Ключові слова: пам'ятка, розкопки, поселення, об'єкт, споруда, житло, господарська яма, поховання.

Басейн р. Вишня – один із регіонів, який є винятково цікавим для сучасної археологічної науки. Ця територія є однією з найважливіших контактних зон прадавніх культур Центральної Європи, частиною прадавнього шляху, який поєднував Циркумпонтійський та Балтійський історико-культурні світи. Археологічні пам'ятки, досліджені в цій зоні, можуть принести багато цінних матеріалів для вивчення поширення та взаємовпливів трьох значущих археологічних культур Центральної Європи – тракійського гальштату, лужицької та висоцької культур, що має першочергове значення для визначення етногенезу населення Галичини. Нагадаємо, що власне на цих теренах, згідно з творами давньогрецького історика Геродота, проживав один із найдавніших народів України – легендарні неври.

Дослідження цієї території розпочалося ще в другій чверті XIX ст. і пов'язане з іменами Ж. Паулі, І. Ступницького, А. Шнайдера, А. Кіркора, В. Деметрикевича, Г. Оссовського, К. Гадачека та ін. [Павлів, Петегрич, 2012, с. 5–14; Pauli, 1840; Demetrykiewicz, 1897, s. 116–134].

Більш професійно почали вивчати пам'ятки старовини після Першої світової війни. Археологічні розкопки (головно, курганів) проводили відомі вчені Т. Сулімирський, Я. Пастернак, Б. Януш та ін. [Павлів, Петегрич, 2012, с. 14–16; Janusz, 1918; Пастернак, 1937, с. 241–268; 1961].

Після Другої світової війни на теренах Львівської області, зокрема в басейні р. Вишні, дослідження проводили науковці відділу археології Інституту суспільних наук АН УРСР (нині Інститут українознавства імені І. Крип'якевича НАН України) і пов'язані вони, передусім, із дослідженнями в Судувій Вишні. Протягом 1957–1962 рр. експедиція під керівництвом О. Ратича розкопала дитинець городища, відкрила залишки воріт (з надворітною баштою) у валі, виявила систему дерев'яних зрубів у вигляді клітей-городень, житлові споруди, господарські ями та ін. [Ратич, 1962, с. 106–119; 1964, с. 115–129; 1968].

Окрім того, в цей час розвідкові дослідження проводили науковці Львівського історичного музею та Львівського університету імені І. Франка [Свешніков, 1976; Павлів, Петегрич, 2012, с. 17–30; Михальчишин, 1993; Погоральський, 2006, с. 267–271].

Новий етап обстеження цих теренів розпочався в середині 2000-х років і пов'язаний він із діяльністю спільної українсько-польської експедиції, сформованої з науковців відділу археології Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України, Інституту археології та етнології ПАН (відділ у Кракові) та Інституту археології Жешівського університету. За час роботи дослідники виявили у басейні р. Вишні понад 160 нових пам'яток археології [Гупало, Булик, 2006, с. 247–251; Гупало, 2007, с. 379–386; Павлів, Петегрич, 2004; Махнік, Павлів, Петегрич, 2009, с. 198–214].

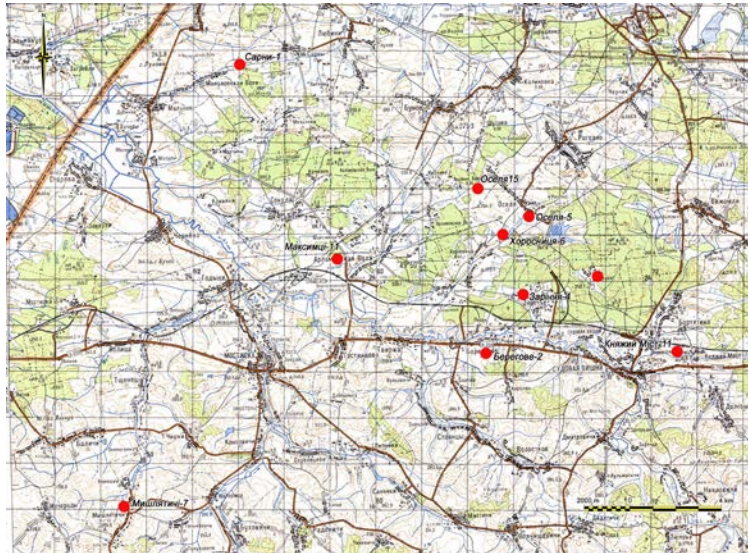

Рис. 1. Місцезнаходження пам'яток, де проведено археологічні дослідження (розкопки) у 2014–2015 рр. (Масштаб 1:100 000).

Упродовж останніх кількох років тут також активно проводять наукові дослідження, пов'язані з реалізацією пілотного проекту суцільного археологічного обстеження території області “Археологічний кадастр України. Львівська область”. Його співрозробниками стали Управління охорони культурної спадщини Львівської ОДА та Науково-дослідний центр “Рятівна археологічна служба” Інституту археології НАН України. Завдяки цьому проекту було обстежено близько 1100 км² території області та виявлено понад 1000 нових археологічних об'єктів [Плеханов, 2010; Плеханов, Сілаєв, 2012; Ситник, Петегирич, Павлів, Гавінський, Коропецький, Лукомський, 2012; Осаульчук, Войцешук, Павлів, Гупало, 2013]. Саме ці дослідження лягли в основу нового міжнародного проекту – гранту “Przemiany kulturowo-osadnicze w dorzeczu rzeki Wiszni w epoce brązu i we wczesnej epoce żelaza w kontekście zmian prahistorycznej i wczesnośredniowiecznej ekumeny” (№ NCN 2013/09/G/HS3/04277, керівник проекту – проф., д-р габ. С. Чопек), що проводять НДЦ “Рятівна археологічна служба” Інституту археології НАН України та Інститут археології Жешівського університету (Польща)¹.

Метою проекту є вивчення міжетнічних та міжкультурних зв'язків кінця епохи бронзи – початку ранньозалізної доби, а також отримання відповіді на

¹ Висловлюємо щирю подяку директору Народного історико-краєзнавчого музею “Мостищина” Р. Новіцькому та його колективу (Т. Новіцький, Т. Говда та ін.) за участь в археологічних дослідженнях (розкопках) на усіх десяти пам'ятках.

Рис. 2. Заріччя-4. Топографічний план пам'ятки (М 1:1000).

багато важливих питань щодо системи заселення, формування, взаємовпливів та історичної долі стародавніх культур цього регіону, адже ця територія, як зазначалося, є винятково цікавою для сучасної археологічної науки.

У межах проекту в 2014–2015 рр. було проведено розвідкові розкопки на десяти пам'ятках у басейні р. Вишня (рис. 1). Усіх їх – Заріччя-4, Берегове-2, Оселя-5, Оселя-15, Хоросниця-6, Дернаки-4, Сарни-1, Максимці-11, Мишлятичі-7 та Княжий Міст-11 – відкрили науковці НДЦ “Рятівна археологічна служба” Інституту археології НАН України за участі співробітників відділу археології Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України та Львівського національного університету імені І. Франка під час суцільного археологічного обстеження території області в 2011–2012 рр.

У фізико-географічному аспекті регіон дослідження – це територія Надсянської рівнини, що складається з Яворівської улоговини та Сянсько-Дністерської височини, з полого-хвилястим рельєфом та піщаними і піщано-глинистими ґрунтами на півночі (Яворівська улоговина) і суглинками та суглинисто-піщаними – на півдні та сході (Сянсько-Дністерська височина) [Природа Львівської області, 1972; Сокольський, 1973; Фізична географія Української РСР, 1982].

Археологічні дослідження на багат шаровій пам'ятці Заріччя-4. Пам'ятка Заріччя-4 розташована на північно-західній околиці однойменного

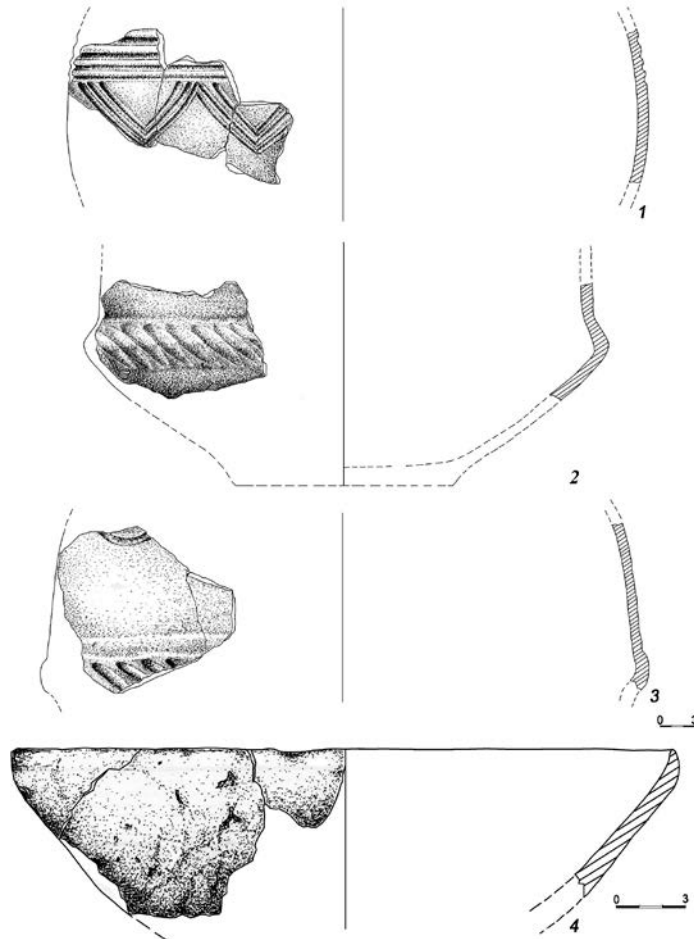

Рис. 3. Заріччя-4. Археологічний матеріал із пам'ятки (рис. Д. Павлів).

села, в ур. Фільварки, на узліссі, на території невеликого пагорба, який нині нищать самовільним кар'єром для добування піску (рис. 1). У стінках цього кар'єру, на глибині від 0,5 м до 0,8 м, виявили археологічний матеріал: фрагменти великих керамічних ліпних, гарно орнаментованих амфороподібних ваз (які могли слугувати поховальними урнами(?)), горщиків та мисок. Такі форми кераміки на цих теренах виявлено вперше і датують їх XI–VIII ст. до н. е. (рис. 3).

Культурну належність знахідок без повноцінних археологічних розкопок встановити було важко, адже подібні речі характерні як для великої центральноєвропейської лужицької культури, так і для низки культур кінця доби бронзи Карпатського регіону.

Улітку 2014 р. на вцілілій частині пагорба було закладено розкоп, загальною площею 156 м². Розкоп зорієнтований по лінії північний захід – південний схід, паралельно до контурів кар'єру (рис. 2). Було виявлено залишки лише одного об'єкта, ймовірно, вогнищевої ями. Яма мала правильну лінзоподібну в профілі форму, з рівними, розхиленими до верху стінками, що плавно переходили в нерівне дно, та чіткими, добре помітними на рівні виявлення, контурами, розмірами 0,45×0,40 м. Заповнення представлене темно-коричневим, аж до чорного кольору, піском, у якому було 50 % вмісту попелу, та темно-сірим піском зі значним вмістом різного розміру шматків деревного вугілля. Однак жодних датуючих матеріалів у заповненні самої вогнищевої ями не виявлено, лише з південно-західної сторони об'єкта зафіксовано дрібні уламки ліпної кераміки.

Культурний шар, у вигляді біло-жовтого піску, залягав на глибині 0,40–0,80 м, нижче якого простежений материковий пісок бежевого кольору. Дернового шару немає, натомість уся пам'ятка вкрита шаром мохоподібних рослин, товщиною до 0,15 м. Нижче цього прошарку простежений шар слабогумусованих сіро-коричневих та світло-коричневих пісків, насичених органікою (колишній орний шар), потужність якого становила, у середньому, до 0,40 м. Археологічний матеріал, виявлений у культурному шарі, можна попередньо віднести до кількох культурно-хронологічних горизонтів: раннього періоду доби бронзи (межановіцька культура), середнього періоду доби бронзи (тищенецька культура) та кінця пізнього періоду доби бронзи – початку ранньозалізної доби (лужицька культура). Переважна більшість кераміки, а також невелика кількість кременю, належать до найпізнішого горизонту. Це, головню, боковини посудин зі шорсткою, досить рівною зовнішньою і внутрішньою поверхнями охристо-сірого кольору, ззовні виступають цятки слюди. У керамічному тісті незначні домішки піску, випал добрий.

Дослідження пам'ятки доби пізньої бронзи – ранньозалізної часу Берегове-2. Поблизу с. Берегове (колишні Тулиголови) Мостиського району Львівської області розташована ще одна, випадково виявлена пам'ятка – могильник та поселення пізньої доби бронзи – початку ранньозалізної доби (рис. 1). Вона знаходиться у південній околиці села, у північно-східній частині пагорба, який раніше розорювали. Під час огляду стихійного піщаного кар'єру директор Музею “Мостищина” Р. Новіцький віднайшов два цілі ліпні горщикирни з рештками кремації, численні фрагменти миски та ще двох горщиків, а також колекцію бронзових виробів (браслети, шпильки, скроневі підвіски) (рис. 6; фото 2). У стінках і на дні інших кар'єрів також траплялися фрагменти кераміки та перепалені кістки. Цікаво, що один із браслетів знаходився на кістці передпліччя людини, що вказує на наявність тут не лише кремаційних поховань, а й інгумаційних. Знахідки засвідчують також і багате спорядження поховань, і

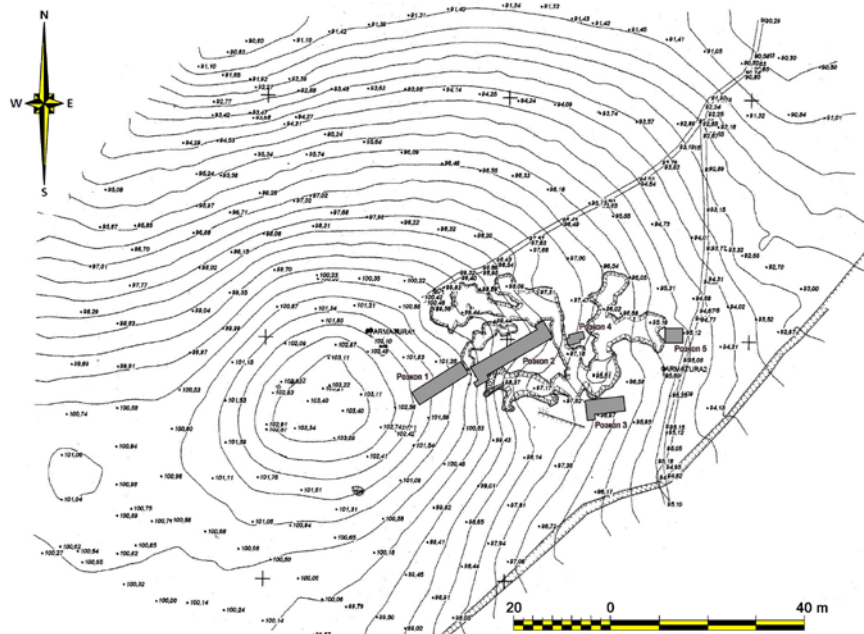

Рис. 4. Берегове-2. Топографічний план пам'ятки (М 1:1000).

те, що могильник не було раніше пограбовано, що є рідкістю в археології Західної України.

Культурну належність без археологічних розкопок встановити було важко, оскільки подібні речі трапляються у висоцькій культурі на пізньому етапі її існування, в лужицькій тарнобжеській культурі, а також на ранніх пам'ятках черепино-лагодівської групи скіфського часу.

Улітку 2014 р. на східних, не знищених несанкціонованим кар'єром, схилах пагорба було закладено п'ять розкопів, загальною площею 718 м² (рис. 4). Виявлено 45 об'єктів, серед яких ями з кремаціями, господарські ями, ями-вогнища та об'єкти, призначення яких визначити не вдалося (рис. 5; фото 1). Кремаційні ями здебільшого округлої в плані та правильної або дещо неправильної підпрямокутної в профілі форми, з чіткими контурами на рівні виявлення. Кальциновані кістки тільки в двох ямах зосереджені одним скупченням, в решті – по усьому їх заповненню. Частина поховань супроводжувалася незначною кількістю кераміки – мініатюрним посудом, фрагментами горщиків, мисок та кухликів (фото 3). Основна маса супровідного посуду в поховальних ямах фрагментарна, понижена глибокою оранкою, сліди якої зафіксовано в самих заповненнях ям. Найбільшу групу об'єктів, за функціональним призначенням, можна віднести до господарських ям. Вони здебільшого округлої, дещо аморфної в плані форми, з чіткими або не дуже

Фото 1. Берегове-2. Поверхня об'єкта 07 на рівні виявлення (фото Д. Павліва).

чіткими контурами, що простежені на рівні виявлення, та з похилими стінками, які звужувалися донизу та плавно переходили у плоске дно. У профілі ями неправильної лінзоподібної або підпрямокутної форм. Заповнення неоднорідні, склалися зі світло-коричнево-сірого та темно-коричневого з плямами, рудого і бежевого піску та вкрапленнями де-не-де деревного вугілля. У заповненнях зафіксовано різну кількість фрагментів керамічних форм, а в деяких – уламки крем'яних знарядь. Найменше виявлено об'єктів, які попередньо можна віднести до вогнищевих ям. Ці ями мали здебільшого лінзоподібні в профілі форми з розхиленими доверху стінками, що плавно переходили в нерівне дно, та чіткими, добре помітними на рівні виявлення, контурами.

Фото 2–3. Берегове-2. Знахідки: бронзовий браслет (фото Д. Павліва); мініатюрна посудина (фото М. Іваник).

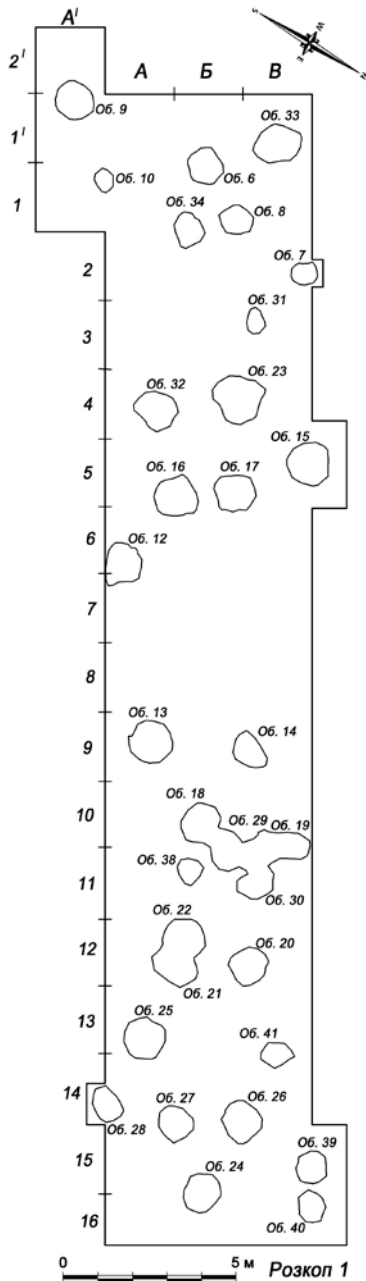

Рис. 5. Берегове-2. Загальний план об'єктів в розкопі 1 на рівні виявлення (М 1:100).

Культурний шар простежувався слабо, він майже знищений слідами глибокої оранки. На пам'ятці можна виділити два етапи існування – перший, імовірно, пов'язаний з існуванням могильника, другий – з поселенням. На підставі аналізу матеріалів з об'єктів та культурного шару, пам'ятку можна датувати XI–VII ст. до н. е.

Попередньо можна зробити висновки про те, що поселення через короткий проміжок часу, найімовірніше, майже знищило значну частину могильника.

Археологічний матеріал, виявлений в об'єктах і культурному шарі пам'ятки, за функціональним призначенням можна поділити на дві групи: перша – матеріали, пов'язані з могильником, друга – з поселенням. Друга група найчисельніше, представлена горщиками, мисками, кухлями, кружками тощо. Горщики, головню, тюльпаноподібної та банкоподібної у профілі форми, з короткими, здебільшого розхиленими назвнн вінцями. Значна кількість таких горщиків мають отвори, розташовані нижче краю вінець. Миски великого, середнього і невеликого розмірів, здебільшого неглибокі, напівсферичної у профілі форми. Кухлі та кружки становлять незначну частину посуду, знайденого в об'єктах. Вони напівкруглої в профілі форми, з невеликим дном та рівними, потоншеними і заокругленими вінцями. Знахідки, що пов'язані з могильником, представлені мініатюрними посудинками та фрагментами горщиків банкоподібної форми. Окрім того було виявлено наконечник бронзової стріли скіфського типу та фрагмент.

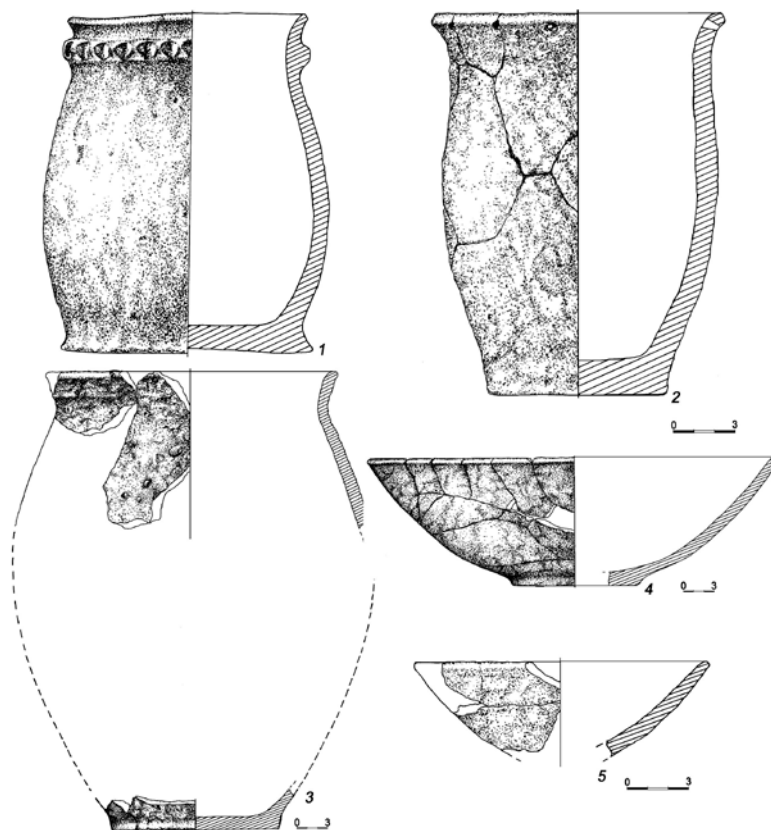

Рис. 6. Берегове-2. Археологічний матеріал з пам'ятки (рис. Д. Павліва).

Дослідження на багатошаровій пам'ятці Оселя-15. Поселення розташоване на південно-західній околиці села, на пагорбі, який нині нищить самовільний кар'єр для добування піску (рис. 1). У стінках цього кар'єру та на схилах пагорба зібрано велику кількість цікавого речового матеріалу, серед якого фрагменти мисок, горщиків, прясла, виробів з кременю та рештки вимазки (рис. 11, 6).

Улітку 2014 р. на поселенні проведено розвідкові розкопки. У результаті дослідження виявилося, що пам'ятка є багатошаровою, з кількома культурно-хронологічними горизонтами – доба енеоліту (культура лійчастого посуду), доба середньої бронзи (тшенецька культура), кінець бронзової – початок ранньозалізної доби (лужицька культура).

На поселенні закладено три розкопки, загальною площею 414 м² (рис. 7). Виявлено 26 об'єктів, серед яких наземні і заглиблені споруди, господарські ями, ями-вогнища та об'єкти, призначення яких на сьогодні встановити не

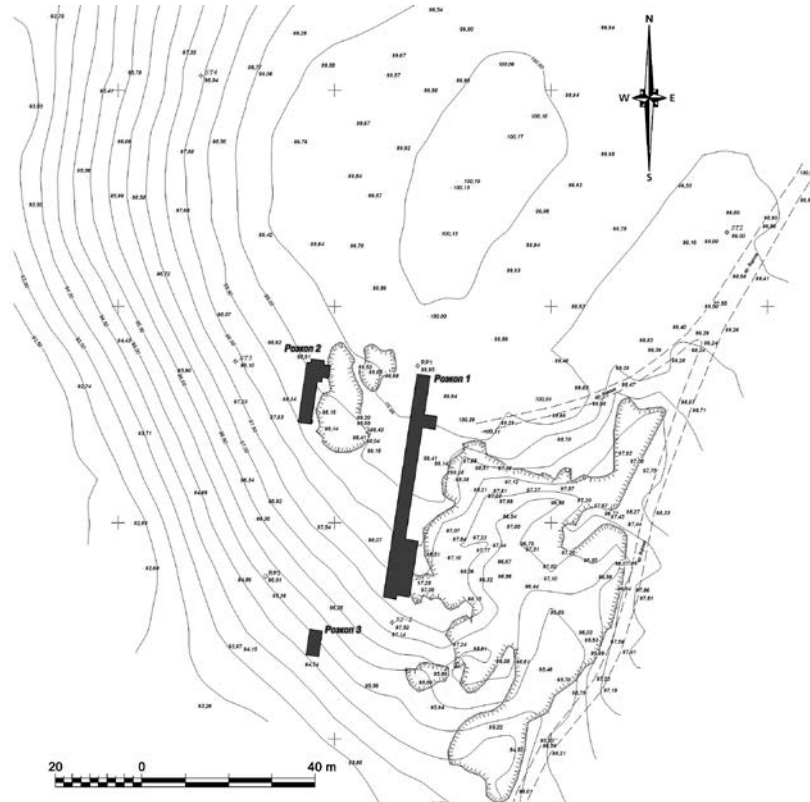

Рис. 7. Оселя-15. Топографічний план пам'ятки археології (М 1:1000).

вдалося (рис. 8). Більшість об'єктів належали до доби енеоліту (культури лійчастого посуду, КЛП). Це залишки двох наземних глинобитних споруд, господарські ями, одна з яких також зі залишками глинобитного накриття, та відкриті вогнища. Одна зі споруд, правдоподібно, є залишками наземного житла, контури якого простежувалися на глибині 0,40–0,50 м у вигляді плями аморфної форми (фото 4). По всій поверхні плями зафіксовано різного розміру шматки вимазки і фрагменти керамічного посуду. Найбільші значні скупчення вимазки зосереджені в південно-західній частині житла. Контури відкритого вогнища у споруді простежено під скупченням у південній частині житла. Археологічний матеріал з об'єктів КЛП представлений уламками керамічного посуду та крем'яними виробами. Серед керамічного матеріалу – горщики, чаші, фляги, мініатюрні посудинки тощо. Найчисельніше репрезентовані горщики з лійчасто сформованими вінцями, більшість із яких орнаментовані різного роду штампами, заглибленими лініями і псевдошнуром. Технологічно керамічний посуд одноманітний, липний, глиняне тісто із домішками шамоту та піску.

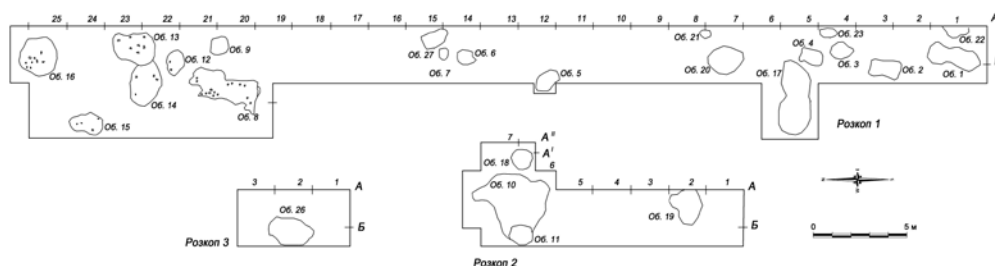

Рис. 8. Оселя-15. Загальний план об'єктів в розкопці 1–3 на рівні виявлення (М 1:100).

Фото 4. Оселя-15. Поверхня об'єкта 08 на рівні виявлення (фото Д. Павліва).

Зовнішня поверхня заглажена, лощена, рідше шорстка, коричневого, інколи сірого кольорів, випал нерівномірний.

У заповненні частини об'єктів, зокрема в господарських ямах, виявлено також матеріал ранньозалізного часу (лужицька культура) та доби середньої і пізньої бронзи (тшенецька культура). Це, головню, уламки керамічного посуду – горщики, миски, прясла тощо. Серед них заслуговує на увагу посудина (чаша (?)) з ручкою, орнаментована по тулубу прямими горизонтальними і вертикальними лініями (фото 5).

Культурний шар насичений речовими знахідками, з перевагою матеріалів КЛП (вироби з кременю, фрагменти посуду тощо), серед них варто відзначити уламок руків'я посудини у вигляді артистично виготовленої голівки барана. Подібні, проте не аналогічні, знахідки виявлено на поселеннях КЛП на території

Фото 5. Оселя-15. Посудина (фото М. Іваник).

Фото 6. Оселя-15. Уламок руків'я посудини у вигляді мистецьки виготовленої голівки барана (фото М. Іваник).

України (Зимно, Малі Грибовичі) та Польщі (Грудек Надбужний, Цмелюв, Павлусьов) [Гавінський, 2009, с. 172–197; Охріменко та ін., 2006, рис. 46; Gardawski, Gąssowski, 1961, s. 32, гус. 1; Rybicka, 2011, s. 53, гус. 9; Włodarczak, 2006, s. 46, гус. 13, б, 7]. Особливість цієї ручки в тому, що вона сформована у вигляді голови барана зі закрученими рогами. Тулуб та роги орнаментовані поперечними насічками (фото 6).

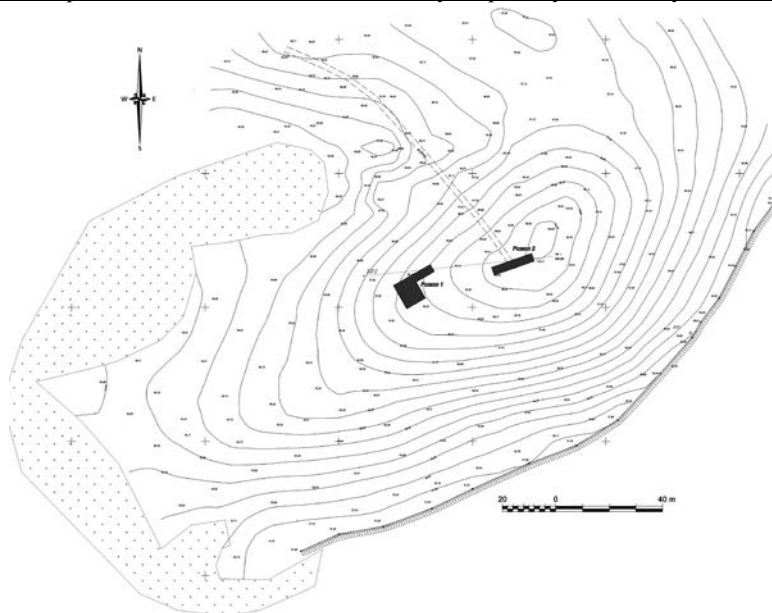

Рис. 9. Хоросниця-6. Топографічний план пам'ятки археології (М 1:1000).

Фото 7. Хоросниця-6. Поверхня об'єкта 01 на рівні виявлення (фото Д. Павліва).

Археологічні дослідження на пшеворському поселенні Хоросниця-6. Поселення Хоросниця-6 розташоване на північно-східній околиці однойменного села, на південно-західних пологих схилах пагорба, який зі сходу та південного сходу омиває р. Хоросниця (басейн р. Вишня) (рис. 1). Під час розвідкових робіт

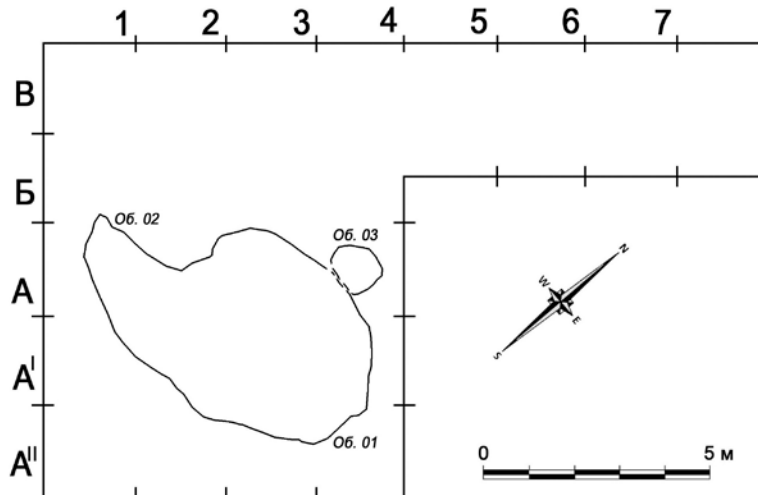

Рис. 10. Хоросниця-6. Загальний план об'єктів в розкопі 1 на рівні виявлення (М 1:100).

Фото 8. Хоросниця-6. Срібна монета (денарій): 1 – аверс; 2 – реверс (фото Д. Павліва).

тут було виявлено велику кількість археологічного матеріалу ранньозалізного часу (фрагменти ліпних горщиків, мисок та ін.).

Улітку 2014 р. на поселенні проведено розкопки. Виявилося, що пам'ятка, як і попередня Оселя-15, є багаточисловою, з двома культурно-хронологічними горизонтами – пшеворської культури (I–III ст. н. е.) та ранньозалісної доби (лужицька культура (?)) (рис. 9).

На поселенні відкрито площу 324 м². Виявлено три об'єкти, серед яких заглиблена, правдоподібно, житлова, споруда, поряд із нею, з півночі, відкрите вогнище та, ймовірно, господарська (або смітникова) яма (рис. 10).

Фото 9. Хоросниця-6. Фрагменти бронзових фібул (фото Д. Павліва).

Фото 10. Хоросниця-6. Мініатюрна посудина (фото М. Іваник).

Споруда (напівземлянка) підпрямокутної форми, розмірами 5×4 м, заглиблена в материковий пісок на 0,5–0,6 м (фото 7). Центральна частина будівлі частково знищена ямою для самовільного вибирання піску. У споруді на глибині 0,40 м було зафіксовано контури трьох стовпових ям (четверта була знищена ямою для вибирання піску), які знаходилися посередині під кожною зі стін споруди і, ймовірно, підтримували накриття будівлі. У заповненні об'єкта

знайдено значну кількість ліпного та кружального посуду. Ліпний посуд репрезентований кухонними горщиками з шорсткими поверхнями та столовими мисками з лощеною зовнішньою поверхнею. Кружальний представлений більшим асортиментом посудин, серед яких – біконічні, різних розмірів горщики, миски, кубки, кухлики тощо. Поряд зі спорудою виявлено кілька фрагментів бронзових фібул та 2 срібні монети – денарії Траяна (фото 8–10).

Культурний шар майже не простежувався, речового матеріалу, поза межами об'єктів, виявлено мало, з незначною перевагою матеріалів ранньозалізного часу (лужицька культура (?)).

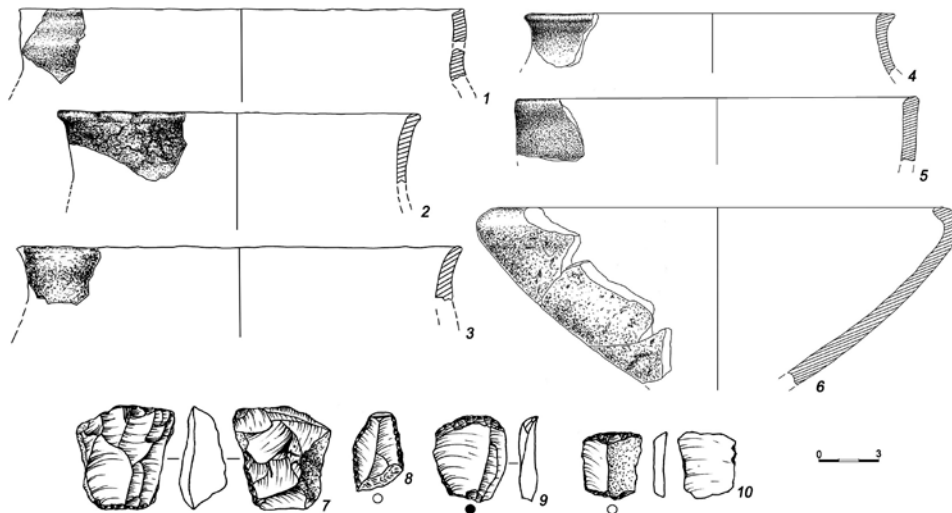

Рис. 11. Археологічний матеріал із пам'яток Княжий Міст-11 (1–3), Дернаки-4 (4–5), Оселя-15 (6), Сарни-1 (7–10) (рис. Д. Павліва, І. Принади, О. Кононенко).

Дослідження пам'ятки доби пізньої бронзи – ранньозалізного часу Дернаки-4. Під час розвідкових робіт в околицях с. Дернаки Мостиського району Львівської області виявлено низку пам'яток археології з матеріалами кінця бронзової – початку ранньозалісної доби (рис. 1). На одній із цих пам'яток – Дернаки-4 – були проведені розвідкові розкопки в межах проекту.

Пам'ятка розташована на південно-східній околиці села, в ур. На Гринниках, займає підвищення мисоподібної дюни, яка здіймається над заболоченою заплавою безіменного потоку (лівий берег). На приватних городах мешканців села було виявлено велику кількість археологічного матеріалу. Серед них: уламки товстостінних горщиків, зовнішні та внутрішні поверхні яких шорсткі, нерівні, охристого та сіро-коричневого кольорів (ранньозалізна доба), та фрагменти боковин горщиків, поверхні яких шорсткі, нерівні, в керамічному тісті домішки крихт товченого кременю (тщенецька культура) (рис. 11, 4).

Улітку 2015 р. на східній частині мисоподібної дюни було закладено чотири розкопи, загальною площею 195 м². Виявлено сім об'єктів, серед яких чотири господарські ями, дві ями-вогнища та один об'єкт, призначення якого визначити не вдалося. Господарські ями мали округлі в плані форми з чіткими або не дуже чіткими контурами, що простежувалися на рівні виявлення, та похилими стінками, які звужувалися до низу та плавно переходили у плоске дно. У профілі ями мали лінзоподібну форму. Заповнення неоднорідні, мали вигляд прошарків світло-коричневого та коричневого, з вкрапленнями сірого, піску. Чіткі контури між нашаруваннями не простежувалися. Усі прошарки в різній кількості містили фрагменти керамічних виробів.

В об'єктах матеріал представлений фрагментами посуду – уламки горщиків, мисок, прясла тощо (рис. 11, 5). Культурний шар простежується слабо, майже знищений слідами глибокої оранки, хоча й за межами об'єктів також насичений археологічними матеріалами. На основі більшості матеріалів з об'єктів та культурного шару пам'ятку попередньо можна датувати XI–VII ст. до н. е.

Дослідження пам'ятки ранньозалізного часу Максимці -11. У 2011 р. поблизу с. Максимці Мостиського району Львівської області було виявлено пам'ятку археології з матеріалами ранньозалізного часу (лужицька культура (?)) (рис. 1). Поселення розташоване на південно-східній околиці села, на мисоподібному підвищенні, що помітно врізається в долину потоку, вздовж правого берега. У західній частині мису розташований старий кар'єр, який зруйнував більшу частину пам'ятки. У стінках цього кар'єру та на схилах пагорба зібрано велику кількість фрагментів ліпної кераміки та вимазки.

Улітку 2014 р. на поселенні проведено археологічні дослідження. Оскільки майже вся поверхня пам'ятки була знищена кар'єром, розкопи були закладені на периферії поселення. Відкрито площу 84 м². Жодних контурів об'єктів не було виявлено. Культурний шар простежувався слабо на глибині 0,30–0,60 м. Археологічний матеріал представлений незначною кількістю уламків боковин ліпного посуду, який попередньо можна датувати добою раннього заліза (лужицька культура (?)).

Дослідження на пам'ятці Оселя-5. Пам'ятка Оселя-5 розташована на південно-східній околиці однойменного села, на пагорбі, який нині нищить самовільний кар'єр для добування піску (рис. 1). У стінках цього кар'єру та на схилах пагорба зібрано фрагменти ліпної кераміки ранньозалізного часу (лужицька культура (?)) та шматки вимазки. Окрім того у стінці кар'єру, на глибині від 0,3 м від сучасної денної поверхні (СДП), виявили залишки об'єкта – ями з нечіткими заокругленими формами та увігнутим лінзоподібним дном, у заповненні якої зафіксовано значну кількість уламків ліпного посуду, шматків вимазки та рештки дрібних вугликів (фото 11).

Фото 11. Оселя-5. Стратиграфічний профіль об'єкта 03 (фото Д. Павліва).

Улітку 2014 р. на поселенні проведено археологічні дослідження. Було закладено чотири розкопи, загальною площею 294 м². Виявлено три об'єкти, серед яких залишки наземної споруди (?), вогнища та господарської ями. Контури споруди простежені дуже слабо, вона частково знищена будівлями радянського часу (це територія колишнього колгоспного двору). Найімовірніше, це рештки наземної споруди господарського або житлового призначення, яка мала, ймовірно, підпрямокутну в плані форму, орієнтовану довгими сторонами по лінії північ–південь. Об'єкт заповнений неоднорідним, темно-коричнево-темно-сірим, зі значними вкрапленнями сірого, піском та деревним вугіллям, подекуди фіксують шматки вимазки.

Культурний шар у вигляді коричнево-жовтого піску залягав на глибині 0,40–0,80 м, нижче під ним зафіксовано материковий пісок світло-коричневого кольору. Культурний шар насичений речовими матеріалами ранньозалізного часу (лужицька культура (?)).

Важливою знахідкою на поселенні було виявлення, під час огляду місця під майбутні дослідження, горщика-урни з рештками кремації. Віднайдене поховання дуже добре збереглося – пошкодженою (ймовірно під час забудови цієї території) була лише миска, що закривала глиняну урну. Горщик-урна, висотою 0,50 м та діаметром тулуба 0,30 м, банкоподібної форми з короткими, ледь відхиленими, вінцями. Зовнішня поверхня шорстка, горбкувата, легко рустована, охристо-коричневого кольору. Усередині урни, окрім кальцинованих кісток, було виявлено невеликих розмірів кухлик із ручкою. Зважаючи на розмір

горщика-урни можемо припустити, що це було колективне захоронення. Цю знахідку можна датувати XI–VII ст. до н. е.

На пам'ятці попередньо можна виділити два етапи її існування, що, ймовірно, пов'язані з ранньозалізною добою. Перший – з функціонуванням могильника, другий – поселення.

Дослідження на пам'ятці Сарни-1. У 2011 р. поблизу с. Сарни Яворівського району Львівської області було виявлено пам'ятку археології з матеріалами ранньозалізного часу (лужицька культура (?)) та пізнього мезоліту (рис. 1). Поселення розташоване на південно-західній околиці однойменного села, на мисоподібному підвищенні, що з півночі та північного заходу оточене заболоченою долиною безіменного потоку. Центральна частина підвищення знищена самовільним кар'єром, цей же кар'єр зруйнував більшу частину пам'ятки. У його стінках та на схилах пагорба зібрано фрагменти ліпної кераміки, вимазки та крем'яні вироби.

Улітку 2014 р. було розпочато археологічні дослідження на поселенні. Було закладено чотири розкопи, загальною площею 214 м². Жодних контурів об'єктів не було виявлено. Це пов'язано, передусім, із майже повним знищенням поселення кар'єром. Розкопи були закладені на невеликих острівцях, що залишилися між ямами кар'єру.

Культурний шар залягав на глибині 0,30–0,60 м, з перевагою матеріалів ранньозалізного часу (лужицька культура (?)), серед них – фрагменти горщиків різних форм, мисок, прясла, вироби з кременю, шматки вимазки тощо. Окрім того, серед археологічних знахідок невелику кількість становлять матеріали доби мезоліту. Досить показовою є крем'яна колекція, що представлена одним виробом *pièce esquillée*, відщепом білатерально ретушованим (сильно перепаленим), скребком кінцевим стрімко ретушованим на відщепі та трапецією (рис. 11, 7–10).

Дослідження на пам'ятці Княжий Міст-11. Поселення Княжий Міст-11 знаходиться на західній околиці, поруч зі сільським цвинтарем, у межах присадибних ділянок (рис. 1). Воно займає високий пагорб першої надзаплавної тераси правого берега р. Раків (басейн р. Вишня), з півночі пагорб оточений заплавою безіменного потічка, що впадає в р. Раків. Під час поверхневих обстежень тут було зібрано цікавий речовий матеріал, що представлений, головню, матеріалами ранньозалізного часу (лужицька культура (?)).

Восени 2015 р. на схилах пагорба було закладено три розкопи, загальною площею 112 м². На глибині 0,50–0,60 м виявлено контури 3 об'єктів, серед яких рештки двох господарських ям та завал вимазки, можливо від глинобитної конструкції наземного житла. Господарські ями мали округлі в плані форми з дуже чіткими контурами, що простежувалися на рівні виявлення, та похилими стінками, які звужувалися до низу та плавно переходили у плоске дно. У профілі

ями лінзоподібної форми. Заповнення неоднорідні, склалися із коричнево-сірого та темно-коричневого-сірого з плямами рудого і бежевого піску та вкрапленнями деревного вугілля. У заповненнях зафіксовано різну кількість фрагментів керамічних форм. Здебільшого це уламки боковин та вінець горщиків зі шорсткими зовнішніми поверхнями охристого кольору, частина вінець з отворами під ними (рис. 11, 1–3).

Культурний шар поза межами об'єктів, у вигляді коричневого та темно-коричневого піску, простежений на глибині від 0,40 м від СДП і також був насичений речовими матеріалами ранньозалізного часу (лужицька культура (?)).

Археологічні дослідження на поселенні Мишлятичі-7. У 2012 р. поблизу с. Мишлятичі Мостиського району Львівської області було виявлено пам'ятку археології з матеріалами ранньозалізного часу та княжої доби (рис. 1). Поселення розташоване на північно-західній околиці села, на південно-західних пологих схилах пагорба, який із півдня і південного заходу обмежений ставом, а з півночі – заплавою правого берега безіменного потоку (басейн р. Вишня).

Восени 2015 р. на поселенні проведено розкопки. У результаті досліджень виявилось, що пам'ятка є багатошаровою, з двома культурно-хронологічними горизонтами – кінця бронзової – початку ранньозалізної доби (лужицька культура (?)) та княжої доби (X–XIII ст.).

На поселенні було закладено три розкопки, загальною площею 96 м². Жодних контурів об'єктів не було виявлено. Культурний шар, у вигляді темно-коричневого суглинку, залягав на глибині 0,30–0,70 м від СДП. Вище культурного прошарку був шар слабкогумусованих сіро-темно-коричневих суглинків, насичених органікою (колишній орний шар), потужність якого становила у середньому до 0,40 м. Археологічний матеріал, виявлений у культурному шарі, попередньо можна датувати XI–XII ст., він представлений фрагментами боковин та вінець кружального посуду. Сировину, з якої виготовлений посуд, характеризує добра фактура, у тісті зафіксовано значні домішки піску та жорстви (товчений граніт, слюда), інколи шамоту, у вигляді перепаленої подрібненої глини. Зовнішні та внутрішні поверхні уламків переважно шорсткі. Майже усі фрагменти посуду належать горщикам від світло-коричневого до темно-коричневого, цеглястого, темно-сірого та сірого кольорів, частина з яких орнаментована у вигляді прямих паралельних прорифлених ліній. Серед вінець виділено два типи. Перший – з добре вираженим напливом, зовнішній край яких у вигляді ламаної лінії з гострим виступом у верхній частині та підрізкою, що підкреслює “манжет” у нижній. Другий тип – вінця плавно вигнуті назовні, верхній край яких косо зрізаний і відтягнутий донизу.

Окрім того, серед археологічних знахідок невелика кількість матеріалу належить і до ранньозалізного часу (лужицька культура (?)).

Отож, кілька зазначених вище штрихів до давньої історії басейну р. Вишні – це лише перша спроба “по гарячих слідах” підсумувати польові здобутки, адже донедавна цей регіон у межах України був “білою плямою” в археології. Проте нині впевнено можемо констатувати, що зроблено великий стрибок у виявленні та дослідженні давньої спадщини цієї території. Але це лише початок пошуку відповідей на низку наукових питань і прикладних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Гавінський А.* Поселення культури лійчастого посуду в Малих Грибовичах / Андрій Гавінський // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 2009. – Вип. 13. – С. 172–197.
2. *Гупало В.* Розвідкові роботи в межиріччі Вишні і Ракова / Віра Гупало // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 2007. – Вип. 11. – С. 379–386.
3. *Гупало В.* Розвідкові роботи в басейні р. Вишні / Віра Гупало, Наталя Булик // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 2006. – Вип. 10. – С. 247–251.
4. *Махнік Я.* Кургани центральної частини Сянсько-Дністрянської височини / Ян Махнік, Дмитро Павлів, Володимир Петегирич // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 2009. – Вип. 13. – С. 198–214.
5. *Михальчишин І.* Список пам'яток стародавньої історії Львівської області / І. Михальчишин. – Львів, 1993. – 57 с.
6. *Осаульчук О.* Звіт про результати археологічних розвідок на території Мостиського та Яворівського районів Львівської області у 2012 році / О. Осаульчук, Н. Войцешук, В. Гупало, Д. Павлів // Науковий архів НДЦ “Рятівна археологічна служба” ІА НАН України. – Львів, 2013. – 764 с.
7. *Охріменко В.* Духовна культура енеолітичного населення Волині / В. Охріменко, М. Скляренко, Г. Охріменко // Нариси культури давньої Волині. – Луцьк, 2006. – С. 101–217.
8. *Павлів Д.* Каталог пам'яток археології у межиріччі Шкла та Стрв'яжу / Дмитро Павлів, Володимир Петегирич // Науковий архів Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2004. – 59 с.
9. *Павлів Д.* Історія археологічних досліджень в басейнах річок Вишні та В'яру на Львівщині / Дмитро Павлів, Володимир Петегирич // Науковий архів Інституту українознавства імені І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2012. – 42 с.
10. *Пастернак Я.* Археологія України / Ярослав Пастернак. – Торонто, 1961. – 789 с.
11. *Пастернак Я.* Нові археологічні набутки Музею Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові за час від 1933–1936 / Ярослав Пастернак // Записки НТШ. – Львів, 1937. – Т. CLIV. – С. 241–268.

12. *Плеханов Ю.* Звіт про результати розвідок на території Мостиського та Яворівського районів у 2009 році / Юрій Плеханов // Науковий архів НДЦ “Рятівна археологічна служба” ІА НАН України. – Львів, 2010. – 255 с.
13. *Плеханов Ю.* Звіт про результати археологічних розвідок на території Мостиського та Яворівського районів у 2011 році / Юрій Плеханов, Олександр Сілаєв // Науковий архів НДЦ “Рятівна археологічна служба” ІА НАН України. – Львів, 2012. – 414 с.
14. *Погоральський Я.* Археологічні розвідки на території Мостиського та Яворівського районів у 2003 р. / Ярослав Погоральський // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 2006. – Вип. 10. – С. 267–271.
15. *Природа Львівської області / під ред. К. І. Геренчука.* – Львів, 1972. – 151 с.
16. *Ратич О. О.* Результати досліджень давньоруського городища Замчиська в м. Судова Вишня Львівської області в 1957–1959 рр. / О. О. Ратич // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 1962. – Вип. 4. – С. 106–119.
17. *Ратич О. О.* До питання про розташування і оборонні споруди древньоруських городів Південно-Західної Русі / О. О. Ратич // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 1964. – Вип. 5. – С. 115–129.
18. *Ратич О. О.* Давньоруська Вишня. Нариси з історії матеріальної культури феодального замку Південно-Західної Русі / О. О. Ратич // Науковий архів Інституту українознавства імені І. Крип’якевича НАН України. – Львів, 1968. – 277 с.
19. *Свешніков І. К.* Довідник з археології України: Львівська область / І. К. Свешніков. – К., 1976. – 95 с.
20. *Ситник О.* Звіт про роботу Львівської археологічної розвідкової експедиції Інституту українознавства імені І. Крип’якевича НАН України у 2011 р. / Олександр Ситник, Володимир Петегирич, Дмитро Павлів, Андрій Гавінський, Руслан Коропецький, Юрій Лукомський // Науковий архів Інституту українознавства імені І. Крип’якевича НАН України та Інституту археології НАН України. – Львів, 2012. – 215 с.
21. *Сокольський І.* Закономірності розвитку рельєфу України / І. Сокольський. – К., 1973. – 216 с.
22. *Фізична географія Української РСР / під ред. О. М. Маринича.* – К., 1982. – 208 с.
23. *Demetrykiewicz W.* Kurhany w Przemyskiem i Drohobyckiem / Włodzimierz Demetrykiewicz // Materiały antropologiczno-archeologiczne i etnograficzne. – Kraków, 1897. – Т. II. – С. 116–134.
24. *Gardawski A.* Polska starożytna i wczesno-średniowieczna / A. Gardawski, J. Gąssowski. – Warszawa, 1961. – 250 s.
25. *Janusz B.* Zabytki przedhistoryczne Galicja Wschodniej / Bohdan Janusz. – Lwów, 1918. – 310 s.
26. *Pauli Ž.* Starożytności galicyjske / Žegota Pauli. – Lwów, 1840. – 49 s.
27. *Rybicka M.* Kultura pucharów lejkowatych na podkarpackich lessach / Małgorzata Rybicka // Autostradą w przeszłość. – Rzeszów, 2011. – S. 45–60.

Н. Войцещук, О. Осаульчук, Д. Павлів, С. Чопек, К. Трибала-Завісляк, Д. Бобак
ISSN 2078–6093. Археологічні дослідження Львівського університету. 2015. Випуск 19 141
28. *Włodarczak P.* Chronologia grupy południowo-wschodniej kultury pucharów lejkowatych w świetle dat radiowęglowych / *P. Włodarczak* // *Idea megalityczna w obrządku pogrzebowym kultury pucharów lejkowatych.* – Lublin ; Kraków, 2006. – S. 27–66.

Стаття: надійшла до редакції 17.09.2015
прийнята до друку 30.10.2015

**PRELIMINARY RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS
(EXCAVATIONS) IN THE BASIN OF VYSHNIA RIVER IN 2014–2015**

Natalia VOITSESHCHUK, Oleg OSAULCHUK

*Institute of Archaeology of National Academy of Sciences of Ukraine,
Scientific Research Centre “Rescue Archaeological Service”,
24, Vynnychenko str., Lviv, Ukraine, 79008,
e-mail: natawi@ukr.net; osaulchuk@ukr.net*

Dmytro PAVLIV

*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian studies
of National Academy of Sciences of Ukraine,
24, Vynnychenko str., Lviv, Ukraine, 79008,
e-mail: datamitra@gmail.com*

Sylwester CZOPEK, Katarzyna TRYBAŁA-ZAWIŚLAK, Dariusz BOBAK

*University of Rzeszów,
10, Moniuszki str., Rzeszów, Poland, 35–015,
e-mail: sycz@archeologia.rzeszow.pl; katarzyna.trybala@archeologia.rzeszow.pl;
deni@lithics.eu*

Basin of Vyshnia river is an extremely interesting region for the modern archaeological science because it was one of the most important contact zones of the ancient cultures of the Eastern and Central Europe. Archaeological sites in this area can uncover a lot of material to study the development and interrelations of three significant archaeological cultures of Late Bronze Age and Iron Age (Thracian Hallstatt, Luzhytska and Vysotska cultures) which is of paramount importance for determining ethnogeny of the population.

As part of the international scientific project in the 2014–2015, survey excavations of ten landmarks in the basin of the Vyshnia river were conducted: Zarichchia-4, Beregove-2, Oselia-5, Oselia-15, Khorosnytsia-6, Dernaky-4, Sarny-1, Maksymtsi-11, Myshliatychi-7 and Kniazhyi Mist-11. Those are mostly settlements containing materials of the Early Iron Age. Some landmarks have two or more cultural and chronological horizons representing Eneolithic, Late-Rome Period and Age of Principalities. Archaeological research revealed the remains of surface and dug-out household structures as well as numerous ceramic items such as fragments of pottery (pots, bowls, pans etc.), metal and flint wares etc.

Keywords: archaeological site, excavations, settlement, object, structure, dwelling, household pit, burial.